

ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ (КІНЕЦЬ СТАТТІ)¹

Кожевникова І.І.

кандидат педагогічних наук, доцент, член - кореспондент Міжнародної академії
наук педагогічної освіти (м. Москва, РФ)

*Кожевникова І.І. ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ (КІНЕЦЬ СТАТТІ)
// ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ПРАКТИКАХ ВЕДУЩИХ НАУЧНЫХ
ШКОЛ. – 2014. – № 6; URL: fund-issled-intern.esrae.ru/6-93*

У статті розглянуто теоретико-методологічні та методичні засади процесу формування культури навчальної діяльності молодших школярів у складі розгляду проблеми формування культури, виявлення сутності культури, перевірки стану її формування в педагогічній практиці. Розроблено принципи і напрями формування культури, зміст та методики діагностування стану знань, умінь культури навчальної діяльності молодших школярів.

Ключові слова: культура навчальної діяльності молодших школярів; сутність культури; стан формування культури; педагогічна практика; принципи і напрями формування культури; зміст та методики діагностування.

... З'ясуємо якими механізмами, можна ефективно формувати культуру навчальної діяльності молодших школярів, на які методологічні принципи при цьому слід спиратися.

В. Краєвський підкреслює, що “загальна направленість педагогічної системи, яка з'єднує педагогічну науку і педагогічну практику така, що спочатку відкриваються закони і закономірності, а потім визначаються принципи. Таким чином, виконується перехід від науково-теоретичної функції педагогіки до її конструктивно-технічної функції. При такому підході до визначення принципів ураховуються закони і закономірності, а також цілі навчання і виховання, конкретні умови та ін.” [7, с. 58- 59]. Для забезпечення ефективності взаємодії учителя і учнів, як відомо з історії педагогіки, необхідні відповідні принципи навчання. Розглянемо їхній зміст.

Принцип демократизації. Демократизація припускає право вчителя на процесуальну самостійність, на своє бачення шляхів реалізації програм з навчальних предметів, на вибір форм, методів, засобів навчання, в тому числі і на розробку, реалізацію теорії і технології формування культури навчальної діяльності.

Принцип гуманізації. Гуманістична направленість повинна бути над завданням у повсякденній праці вчителя, гуманістичною стратегією поваги до дитини, любові до неї, пошуку шляхів допомоги їй, в тому числі і через формування культури навчальної діяльності, щоб дитина піднялася на більш високий ступінь свого розвитку. Для гуманістичної педагогіки найвищою цінністю є особистість дитини. Гуманістична

¹ Початок статті: Кожевникова І.І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ (ПОЧАТОК) // ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ПРАКТИКАХ ВЕДУЩИХ НАУЧНЫХ ШКОЛ. – 2014. – № 4; URL: fund-issled-intern.esrae.ru/4-52

педагогічна взаємодія – це діалогічна, творча, особистісна й індивідуалізована взаємодія. Вона забезпечує не просто передачу певного змісту знань, умінь, навичок, звичок, способів дій та іншого від учителя учням, але і їхній спільний особистісний ріст і розвиток.

Принцип особистісної орієнтації. Цей принцип направляє діяльність вчителя на забезпечення фізіологічного і психічного благополуччя дитини, на формування творчих якостей особистості, на ранній вияв індивідуальності дитини з метою її збагачення, в тому числі на розвиток характерних для неї задатків, нахилів, унікальних можливостей, сприяє формуванню культури навчальної діяльності молодших школярів.

Принцип співробітництва. Він орієнтує вчителя на залучення дітей до навчання, на спільну працю вчителя і дітей. Тут переусвідомлюється стосунки на уроці, сама структура пізнавальних операцій, логіка колективного добування знань, самостійної роботи. Тому даний принцип може сприяти взаємозв'язку педагогічної культури і культури навчальної діяльності учнів.

Принцип диференціації та індивідуалізації. Він потребує від учителя диференціації навчально-виховного процесу на основі індивідуальних задатків, нахилів, здібностей, інтересів і потреб дітей, урахування рівня культури навчальної діяльності кожної дитини, виявлення талентів, створення сприятливих умов для самовираження, самоутвердження і самореалізації кожного учня як особистості.

У нашому дослідженні виявлено і сформульовано такі принципи формування культури навчальної діяльності молодшого школяра:

1. Принцип міжкультурного зв'язку. В експериментальному навчанні виявлено таку закономірність: ефективність навчально-виховного процесу залежить і закономірно визначається гармонією педагогічної культури учителя, виховної культури батьків, культури навчальної діяльності учнів;

2. Принцип пріоритету самостійного виявлення учнями знань, умінь культури навчальної діяльності. У навчально-виховний процес впроваджується не тільки культура викладання, але й готується, спеціально організується учителем оволодіння і самостійне виявлення дітьми знань і умінь культури навчальної діяльності, що закономірно підвищує ефективність навчання;

3. Принцип розподілу учнів за рівнем культури навчальної діяльності. При формуванні культури навчальної діяльності закономірно виявляється різний рівень оволодіння молодшими школярами знаннями і уміннями культури: високий, середній, низький;

4. Принцип міжпредметного підходу до формування культури навчальної діяльності молодших школярів. У ході організації навчання учителю необхідно виявляти і правильно використовувати потенціал культури змісту всіх навчальних предметів початкової школи, що закономірно підвищує ефективність формування культури навчальної діяльності учнів;

5. Принцип взаємозв'язку соціокультури, регіональної культури і культури навчальної діяльності дітей. У навчально-виховному процесі необхідно активно використовувати кращі надбання національної культури, краєзнавчий матеріал, етнокультурні особливості регіону та ін., що закономірно підвищує ефективність формування культури навчальної діяльності учнів;

6. Принцип спрямованості культури навчальної діяльності на розвиток особистості молодшого школяра.

Підкреслимо, що дані принципи не суперечать один одному і взаємопов'язані між собою. Їхній набір відносно цілісний, тому вони у своїй сукупності складають систему, але у той же час ця система може бути при подальших дослідженнях доповнена іншими принципами. Принципи відносяться до всіх компонентів діяльності

вчителя і учнів, впливають на умови навчання, але в різних ситуаціях формування культури навчальної діяльності конкретний принцип (або їхня сукупність) можуть набувати домінуючого значення.

Дослідно-експериментальна робота в школах привела нас до висновку, що формування культури навчальної діяльності молодших школярів є достатньо складним і багатофункціональним процесом.

Ідея цілісності, системності педагогічного процесу, що доведена в роботах дидактів, дозволяє нам стверджувати, що будь-яка технологія повинна здійснюватися на практиці через комплексний підхід, що значно поширює організаційно – керуючі можливості учителя. Нами було встановлено, що на шляху формування культури навчальної діяльності молодших школярів, учителю необхідно забезпечити такі дії, що підвищують ефект культури:

1. Планування системи уроків спрямованої на формування культури навчальної діяльності дітей.

Методика планування повинна спиратися на такі дії вчителя:

а) вивчається зміст навчальних програм початкової школи. Тут необхідно враховувати методичні рекомендації до вивчення навчального матеріалу, розподілити час, прогнозувати кінцеві результати, що виражені в знаннях, уміннях, навичках, у вихованості та розвитку дітей. Це дозволяє учителю чітко уявити собі інформаційну, методичну, контролюючу функції та ін., визначити ступінь новизни в змісті навчального матеріалу, зафіксувати опорні поняття в кожному розділі вивчаємого матеріалу, передбачити перспективи формування культури навчальної діяльності.

У сучасній початковій освіті система уроків є основною одиницею навчального процесу [190, с.12-18].

б) проводиться облік між предметних і внутрішньо предметних зв'язків у змісті навчального матеріалу. Це приводить до формування системи знань із всіх навчальних предметів. Прогресивні педагоги різних епох (Я. Коменський, К. Ушинський та ін.) підкреслювали необхідність взаємозв'язку між навчальними предметами для відображення цілісної картини природи “в голові учня”, для створення системи знань і правильного світорозуміння.

в) вибір елементів із видів культур і далі необхідних знань, умінь культури, що пов'язані зі змістом навчального матеріалу і забезпечують розвиток особистості молодшого школяра. Тут учитель повинен пов'язувати у своїй методичній можливості навчального матеріалу із завданнями формування культури навчальної діяльності. Таке планування дозволяє учителю продумати методику впровадження в навчально-виховний процес на уроці тих чи інших видів культур, виділити відповідні елементи, знання і уміння культури навчальної діяльності здійснити свій вибір як найкращий.

Зазначимо, що опора на види культур, їхні елементи, на знання, уміння культури забезпечує цілісне формування культури навчальної діяльності дітей при вивченні будь-якого предмету в початковій школі.

Планування системи уроків можна представити у вигляді таблиці: “Тематичне планування уроків” з розділами а), б), в).

2. Планування змісту уроку, нетрадиційного уроку на засадах формування культури навчальної діяльності учнів.

Методика планування опирається на такі дії вчителя:

а) визначення навчальних, розвиваючих цілей уроку, а також цілей формування культури навчальної діяльності. При визначенні цих цілей уроку необхідно орієнтуватись на педагогічні, навчальні, життєві ситуації виховання і розвитку молодшого школяра,

передбачати їх, враховувати можливості культури змісту навчального матеріалу, індивідуальні особливості дітей. Визначаючи цілі уроку, вчителю необхідно створювати умови для їхнього досягнення в тому числі і в ході формування культури навчальної діяльності молодших школярів.

б) написання змісту та методичне забезпечення уроку.

Необхідно вибирати навчальний матеріал, який є оптимальним за змістом та обсягом, визначити можливості впливу видів культури на дітей, продумати складові фону культури на уроці, визначити послідовність використання вправ і завдань, вибрати сукупність методів, прийомів як традиційного, так й інноваційного характеру, щоб зробити шляхи досягнення обраних цілей уроку найкращими. Необхідно вибрати засоби формування культури навчальної діяльності. Слід враховувати, що своєчасне використання наочності визначає дидактично обґрунтовану підтримку процесів сприйняття, мислення, пам'яті молодших школярів. Треба орієнтуватися в порівняльних можливостях фронтальних, індивідуальних, групових форм навчання дітей, що підтверджується практикою передового досвіду учителів.

в) облік принципів формування культури навчальної діяльності дітей, діагностика формування культури навчальної діяльності.

Така системна потреба від учителя початкової школи реалізація таких умінь педагогічної культури: уміння визначати і вирішувати завдання формування культури навчальної діяльності дітей; уміння управляти формуванням культури навчальної діяльності; уміння створювати необхідний фон культури на уроці, використовувати засоби формування культури навчальної діяльності; уміння в різних ситуаціях на уроках і в житті підкреслювати значення для конкретної дитини тих чи інших знань, умінь культури, значення розвитку її особистості, знаходити засоби найкращого впливу культури; уміння організовувати навчальну діяльність дітей з різним рівнем виявлення ними культури; уміння проводити роботу з батьками, що сприяє розвитку особистості дитини.

Відзначене обумовлює сутність диференційного, індивідуального підходу до формування культури навчальної діяльності учнів початкових класів. Ми враховуємо те, що можливість використання диференційного підходу доведена в досвіді учителя С. Логачевської та ін.

Наявність типологічних груп молодших школярів при формуванні культури навчальної діяльності потребує розробки діагностики цього процесу, а також виділення критеріїв та показників сформованості культури. Для вирішення цього завдання ми виходили з того, що критерій - це ознака, на основі якої виробляється оцінка (наприклад, в балах, рівнях, словесному описі).

Ми також враховували теоретичні положення про складність культури навчальної діяльності як явища і наші дослідження в експериментальній практиці. Сказане дозволяє виділити групу критеріїв та показників сформованості культури навчальної діяльності молодших школярів: знання, уміння, навички учня (міцність; точність; виразність); вихованість учня (охайність; зібраність; чуйність; сумлінність); розвиток учня (інтерес; зосередженість; логічність; самоконтроль); самоуправління учня (цілеспрямованість; організованість; раціональність).

Представлені вище критерії визначають необхідну і достатню кількість, вони взаємопов'язані, у своїй сукупності дають можливість оцінювати стан і характер розвитку культури навчальної діяльності молодших школярів. У той же час, будь-який критерій, що достовірно оцінює розвиток культури навчальної діяльності, може бути доповненим до наведених вище. Виникає питання розробки методик оцінювання досягнень дітей в навчальній діяльності за критеріями і показниками культури. Тут існують можливості

використання якісних підходів. Наводимо приклад якісної характеристики показника "охайність". Виявлення дитиною цього показника може оцінюватись за такими характеристиками:

- високий рівень: виявляє охайність в ході навчання і життєдіяльності, дотримується порядку на своєму робочому місці в школі і вдома, стежить за чистотою навчального приладдя, свого одягу, виявляє порядність у стосунках із товаришами і дорослими, любить та прагне дотримуватись чистоти і порядку у всьому;

- середній рівень: в основному виявляє охайність в ході свого навчання та в житті, дотримується порядку на своєму робочому місці в школі і вдома, але при нагадуванні дорослих, не завжди стежить за чистотою навчального приладдя, має де в чому неохайну зовнішність, яку виправляє при нагадуванні, прагне до чистоти, але не завжди досягає мети на цьому шляху, виявляє порядність у стосунках з дорослими і не завжди з товаришами;

- низький рівень: виявляє охайність у своєму навчанні, життєдіяльності тільки за допомогою дорослих.

У дослідженні виділено такі напрямки формування культури навчальної діяльності молодших школярів:

1. Планування системи уроків і окремого уроку, спрямованих на формування культури навчальної діяльності молодших школярів.

2. Урахування і практична реалізація принципів формування культури.

3. Вибір методів, прийомів, засобів, створення умов для формування умінь культури навчальної діяльності дітей учителем і самими учнями на основі традиційних й інноваційних підходів.

4. Цілеспрямоване навчання молодших школярів елементам культури у ході вивчення теми уроку, в педагогічних та життєвих ситуаціях;

5. Психолого-педагогічний облік рівня культури навчальної діяльності учнів різних типологічних груп у класі;

6. Діагностування стану знань, умінь культури навчальної діяльності молодших школярів.

Підводячи підсумки цієї частини дослідження, підкреслимо, що нами обґрунтовані необхідні методологічні засади, на що спирається вчитель у процесі формування культури навчальної діяльності молодших школярів.

Далі в дослідженні виникла необхідність розробки діагностики стану знань, умінь культури навчальної діяльності учнів. Це і є завданням наступної частини нашого дослідження.

Відомо, що знання дитини – необхідний елемент педагогічної культури. Без діагностики неможливо оцінювати порівняльну ефективність різних методів, форм і засобів навчання.

Розглянемо зміст методик.

I. Оцінка стану знань, умінь культури у вербальних характеристиках.

Методика 1. Вивчення умінь молодших школярів відповідати на питання і ставити їх, розуміти позиції діючих осіб та автора художнього твору.

За допомогою спостереження можна оцінити інтелектуальні здібності молодших школярів, уміння оперувати інформацією, логічно, послідовно викладати думки. Під час спостережень звертається увага на такі характеристики інтелектуальної сфери: наявність або відсутність системи

у викладанні матеріалу; обґрунтована або необґрунтована категоричність суджень; обґрунтованість або необґрунтованість висновків; достовірність або примітивність висновків; глибокий або поверховий аналіз фактів; розуміння або нерозуміння переносного значення твору.

Методика 2. Визначення умінь молодших школярів зв'язно висловлювати навчальний матеріал.

Деякі учні відразу схоплюють в навчальному матеріалі суттєві зв'язки між окремими елементами, виділяють загальне в предметах та явищах. Інші утруднюються аналізувати, міркувати, узагальнювати.

а) розвиток внутрішнього мовлення: складання речень, проговорювання думання, вимова вголос чи запис; повідомлення на пропоновану тему (про оповідання, які слова використані, які речення підготовлені);

б) розвиток зовнішнього мовлення: уміння чітко висловлювати свою думку; уміння правильно сприйняти думку іншого;

в) розвиток діалогічного мовлення: уміння швидко орієнтуватись, знайти правильну відповідь; уміння ставити питання;

д) розвиток монологічного мовлення: уміння переказати прочитане чи почуте; уміння розповісти за картиною або малюнком; повідомлення за результатами спостереження; уміння написати твір;

е) розвиток усного мовлення: темп мовлення; уміння використовувати наочність, посібники відповідно до навчальної ситуації; готовність до мовлення; ємкість оперативної пам'яті;

ж) розвиток письмового мовлення: уміння обміркувати, підготувати письмове повідомлення; уміння висловити в найкращій формі зміст твору.

Методика 3. Вивчення умінь молодших школярів використовувати різні види мовлення. Вчитель повинен розвивати як зовнішні, так і внутрішні якості мовлення учнів. Останні стають більш чіткими, позитивно впливають на зовнішнє мовлення і на загальний розвиток молодших школярів.

Методика 4. Вивчення умінь молодших школярів:

а) точно і свідомо використовувати терміни;

б) виявляти дбайливе ставлення до природи, до дотримання правил поведінки в спілкуванні з нею;

в) дотримуватись правил особистої гігієни і безпеки;

д) розуміти, бачити і створювати красиве;

е) розуміти і виявляти національну культуру і традиції.

Ці уміння можна оцінювати за допомогою спостереження, коли звертається особлива увага на такі характеристики: а) учень правильно називає термін, розуміє його призначення, вміє використовувати термін; б) учень глибоко розуміє необхідність дбайливого ставлення до природи, свідомо прагне дотримуватись правил поведінки у спілкуванні з нею; в) учень завжди має охайний вигляд, стежить за порядком навчального приладдя, знає і завжди дотримується правил особистої гігієни і безпеки; д) учень глибоко розуміє сутність і значення красивого, бачить у довкіллі красиве, прагне створювати красиве в навчальному процесі і в житті; е) учень знає національні обряди і свята, українські традиції, свідомо прагне пізнати матеріальну і духовну культуру українського народу.

Методика 5. Вивчення умінь молодших школярів виділяти, характеризувати і уявляти художні образи.

Уявлення можна визначити як уміння дитини оперувати різноманітними образами (художніми також). Активізуючи своє уявлення під час сприйняття тих чи інших описів, молодший школяр може виділяти, характеризувати, або викликати в свідомості точні та яскраві й стійкі образи.

Для діагностики і тренування конвергентного уявлення можна використовувати завдання з вербальною основою. Такі завдання подаються шляхом словесного опису, коли

всі дії необхідно виконувати винятково в уяві. Тут можна використовувати відомі діагностики, наприклад, “Поверхи”, “Годинник”.

Методика 6. Вивчення умінь молодших школярів висловлювати оцінювальні судження, давати самооцінку.

Для вивчення оцінювальних суджень можна використати методику “Три оцінки”. Дітям пропонується виконати будь-яке навчальне завдання в письмовій формі. Вчитель оцінює роботу учнів трьома оцінками: адекватною, підвищеною, заниженою. Перед тим, як роздати зошити, дітям говорять: “Три вчителі з різних шкіл перевіряли ваші роботи. У кожного вчителя виникли різні думки про виконані завдання, тому вони поставили різні оцінки. Необхідно підкреслити ту оцінку, з якою ти згоден”. Після чого в індивідуальній бесіді з учнями необхідно з'ясувати їхні відповіді на такі питання:

1. Яким учнем ти себе вважаєш в навчанні: слабким, середнім, сильним і чому?; 2. Які оцінки тебе тішать, які засмучують і чому?; 3. Твоя робота заслуговує оцінки сім балів, а вчитель поставив тобі оцінку 12 балів. Зрадієш ти цьому, чи це тебе засмутить? Поясни свою відповідь.

Рівень самооцінки школяра визначають на основі отриманих даних за такими показниками: співпадання чи неспівпадання самооцінки з адекватною оцінкою вчителя; характер аргументації самооцінки.

Методика 7. Вивчення умінь молодших школярів мислити наочно-образно і логічно.

Дітям показують репродукцію картини. Папір закриває основну зв'язуючу ланку змісту, без якої все зображене виглядає безглуздим. Потім дається таке завдання: “Розглянь уважно картину. Що тут можна домалювати, щоб відновити картину повністю?”. Завдання учня – відновити цю ланку, розкрити ситуацію за змістом. При виконанні цього завдання яскраво проявляються індивідуальні особливості школярів. Одні йдуть до відповіді шляхом логічного міркування, інші - не намагаються міркувати логічно, а керуються наочно-образними уявленнями. Успішно впораються із завданням ті учні, у яких добре розвинені логічне і наочно-образне мислення.

Методика 8. Вивчення прояву ввічливості і поваги до дорослих і товаришів, чуйності, витримки, толерантності у спілкуванні, готовності допомогти.

Стан спілкування вивчається за допомогою експериментальних прийомів, що засновані на реєстрації вчителем актів реальної взаємодії, причому як самовиникаючих, так і викликаних дослідником. Для вивчення спілкування в педагогічних дослідженнях використовують об'єктивне спостереження на основі одночасних зрізів структури груп учнів у вільному спілкуванні. Така методика призначена для виявлення реального спілкування в кожній віковій групі, а також і в колективах класів.

Методика 9. Вивчення умінь молодших школярів бути відповідальними, наполегливими, виявляти охайність.

Методика вивчення таких якостей особистості дитини може бути заснована на рівневій стратегії:

а) відповідальність в навчанні:

- високий рівень: дитина прагне навчатися краще, постійно досягає успіху, переживає невдачі в навчанні, виконує всі вимоги і рекомендації вчителя, глибоко усвідомлює сутність навчання;

- середній рівень: дитина в основному виконує названі вище вимоги, але ще має деякі відхилення, які впливають на результати навчальної діяльності;

- низький рівень: дитина не виконує більшості перерахованих вище вимог;

б) наполегливість у навчанні:

- високий рівень: дитина завжди здатна виявити наполегливість в досягненні поставлених цілей, прагне подолати труднощі в навчанні і особистій поведінці, а також побічні впливи, вміє виявити зібраність, організованість, самостійність;

- середній рівень: дитина в основному виконує перераховані вище вимоги, але ще допускає такі відхилення, які суттєво не впливають на засвоєння знань, формування вмінь та навичок;

- низький рівень: дитина не виконує більшості перерахованих вище вимог;

в) охайність:

- високий рівень: дитина прагне завжди бути охайною, постійно стежить за своєю зовнішністю, за порядком та зберіганням навчального приладдя, виконує навчальні завдання в межах вимог орфографічного режиму;

- середній рівень: дитина в основному прагне бути охайною, стежить за своєю зовнішністю, однак ще має епізодичні відхилення від вимог орфографічного режиму і порядку, а також у зберіганні навчального приладдя;

- низький рівень: дитина не виявляє прагнення до охайності, до зберігання навчального приладдя, не дотримується вимог орфографічного режиму.

Методика 10. Вивчення активної позиції молодших школярів у навчанні.

Можна провести спостереження за планом:

Дії учня	Як діє учень?		
	За власною ініціативою	За проханням	За примусом
Швидко включається в навчальну діяльність.			
Ставить питання.			
Доповнює відповіді товаришів.			
Уважно слухає вчителя.			
Виконує складне завдання.			
Виконує найнеобхідніше.			

Після цього проводиться індивідуальна бесіда за такими питаннями:

1. Що тобі подобається в процесі навчальної діяльності і чому?
2. Що тобі не подобається в процесі навчальної діяльності і чому?
3. Як ти можеш пояснити власне ставлення до навчальної діяльності?
4. При яких умовах ти зміг би змінити ставлення до своєї навчальної діяльності?

Методика 11. Вивчення організаторських здібностей молодших школярів [200, 63].

При вивченні організаторських здібностей звертають увагу на таке: вміння планувати навчальну роботу; вміння контролювати виконання свого плану; вміння прислухатися до думок інших; вміння виконувати навчальну роботу у співвідношенні з прийнятим рішенням; вміння передбачати результати навчальної діяльності. При цьому використовуються такі методи: спостереження, бесіда, вивчення продуктів діяльності учнів.

Методика 12. Оцінка за працьовитість.

Мета: виявити рівень розвитку працьовитості дітей.

Хід виконання. Експерти підкреслюють наявність (знаком +) або відсутність (знаком -) позитивних і негативних якостей працьовитості.

Позитивні якості працьовитості: активність в учінні і суспільно-корисній праці; інтерес до різних видів діяльності; добросовісне виконання трудового доручення; вміння доводити

розпочату справу до кінця; відповідальність перед колективом за доручену справу; вимогливість до своєї праці та товаришів; охайність, старанність, точність; прагнення оволодіти новими трудовими вміннями і навичками; трудова самодисципліна, організованість і самоконтроль в роботі.

Негативні якості працьовитості: відсутність інтересу до трудової діяльності в школі і вдома при прагненні до розваг; небажання переборювати труднощі при виконанні дорученої справи; небажання організовувати свій труд; намагання перекласти роботу на інших; відсутність уміння довести розпочату справу до кінця; небажання виконувати працю, що пов'язана з розумовим або фізичним напруженням; неякісне виконання завдань при гарних здібностях; виправдання своєї пасивності і недобросовісності; неповажне ставлення до колективної праці.

Обробка одержаних даних. Рівень розвитку працьовитості визначається так: якщо в учня є всі позитивні якості працьовитості, то цього учня відносять до групи дітей з III рівнем працьовитості; якщо відсутні всі позитивні якості, то учня відносять до I рівня розвитку працьовитості; якщо в учня є плюси і мінуси, то його відносять до II рівня розвитку працьовитості.

Зазначимо, що всі наведені вище методики є прикладами, існують й інші.

II. Оцінка культууроємкості навчальної діяльності молодших школярів на основі математичної методики.

Наголосимо на тому, що до останнього часу педагогічна наука залишається на словесно-описовому рівні. Сьогодні розроблено емпіричну частину як відображення спостережень і експериментів, але в педагогіці майже відсутня математична частина. Розглянемо, як математичним шляхом оцінювалась величина культууроємкості навчальної діяльності учнів учителем в нашому дослідженні.

Величина коефіцієнту культууроємкості навчальної діяльності учнів на уроці може бути визначена, як показав наш досвід, за формулою:

$$K_{кнд} = \frac{K}{N} \cdot 100\%$$

де $K_{кнд}$ – коефіцієнт культууроємкості навчальної діяльності;

K – величина культууроємкості навчальної діяльності типологічних груп учнів класу:

$$K = K_1 + K_2 + K_3,$$

N – максимальна кількість балів, яку можуть набрати молодші школярі проявляючи високий рівень культури навчальної діяльності.

K_1 – величина культууроємкості навчальної діяльності учнів I групи,

K_2 – величина культууроємкості навчальної діяльності учнів II групи,

K_3 – величина культууроємкості навчальної діяльності учнів III групи.

Примітка: I група – учні з високим рівнем культури навчальної діяльності; II група – учні з середнім рівнем культури навчальної діяльності; III група – учні з низьким рівнем культури навчальної діяльності.

Ми використовували таку шкалу оцінок:

“3” бали – виявлення високого рівня культури навчальної діяльності;

“2” бали – виявлення середнього рівня культури навчальної діяльності;

“1” бал – виявлення низького рівня культури навчальної діяльності дітьми

Культуроємкість навчальної діяльності молодших школярів має індивідуальний характер, пов'язана з ефективністю учіння і процесу навчання.

Стає більш зрозумілою роль культури навчальної діяльності молодших школярів у порівнянні з навчальною діяльністю:

1. Культура навчальної діяльності виявляється через суб'єкту позицію кожного учня в зоні його найближчого розвитку, коли поширюються її межі;

2. Культура навчальної діяльності характеризується рівнем її виявлення. Перехід від нижчого рівня до більш високого визначає позитивні кількісні та якісні зміни (новоутворення) в особистості кожного учня;

3. Культура навчальної діяльності унормовує саму діяльність, розвиває особистість учнів, навчальна діяльність стає більш ефективною;

4. У ході формування культури навчальної діяльності більш чітко, якісно і виразно виявляються знання, уміння культури, риси і якості особистості молодшого школяра.

Під "культурою навчальної діяльності учня" розуміється виявлення ним сукупності таких особистісних новоутворень, які здійснюють найкращий вплив на навчальну діяльність з урахуванням конкретних обставин навчання і у відповідності з поставленими завданнями.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному напрямку. Одержані нами результати дозволяють зробити такі висновки: при формуванні культури навчальної діяльності учнів має місце їхній перехід (переведення учителем) із однієї групи в іншу з більш високим рівнем культури; стратегія вчителя у цьому процесі полягає в тому, щоб за період навчання в початковій школі стало більше дітей з високим і середнім рівнем культури навчальної діяльності; цей процес потребує управління, коли вчитель є головним чинником, але він повинен також розвивати у дітей навички самоуправління, самоорганізації, самоконтроля при оволодінні уміннями культури навчальної діяльності.

Перспективним стає подальший розвиток цього напрямку пов'язаний з вивченням характеру наступності між вихованням дітей дитячому садку і їхнім навчанням у початковій школі на засадах культури з виявленням сутності впливу позакласної діяльності дітей на ефективність формування культури навчальної діяльності, з виявленням ролі культури навчальної діяльності молодших школярів для навчання в загальноосвітній школі.

Література:

1. Апанасенко М.Г. Эстетическое в дидактике как компонент гуманизации естественных дисциплин и источник творчества/ Апанасенко М.Г., Гашенко И.А. (Педагогика та психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Зб.наук.пр./Редкол.:Т.І.Сущенко (Відп.ред.)та ін. – Київ – Запоріжжя.- Вип.17.- С.41.

2. Щукина Г.И. Роль деятельности в учебном процессе: Кн.для учителя / Г.И. Щукина.- М.: Просвещение, 1986.-С.17.

3. Кожевникова І.І. Результати соціологічного опитування і анкетування дітей 1-3 класів на шляху формування культури їхньої навчальної діяльності/ І.І. Кожевникова (Теоретичні питання освіти та виховання: Збірник наукових праць. Випуск 11). За загальною редакцією академіка АПН України Євтуха М.Б., укладач – О.В. Михайличенко.-Київ: Видавничий центр КДЛУ,2000.-С.143-146.

4. Раченко И.П. НОТучителя/И.П.Раченко.-М.:Просвещение,1982.-С.20-21.

5. Кожевникова І.І. Шляхи формування культури навчальної діяльності молодших школярів // Кожевникова І.І.(Проблеми переходу початкової школи на нову структуру і зміст навчання)/Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції у м.Донецьку 2-3 листопада 2000 року. – Донецьк:ВАТ "УкрНТЕК",2000.-С.133.

6. Кожевникова І.І. Дидактика культури навчальної діяльності молодших школярів / І.І.Кожевникова (Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова (укл.П.В.Дмитренко,О.Л.Макаренко.- К.:НПУ,2000.-И.1).- С.45-51.

7. Хозяинов Г.И. Педагогическое мастерство преподавателя: Метод.пособие/ Г.И. Хозяинов.- М.: Высш.шк. 1988.- С.58-59.
8. Савченко О.Я. Урок у початкових класах. / Навч.-метод.посібник // О.Я.Савченко.- К.: Освіта, 1993.- С.12-18.
9. І.І. Кожевникова. Культура навчальної діяльності молодших школярів / / Кожевникова І.І.//Соціалізація особистості: Зб. наук. праць. – К.: НПУ, 1999. Випуск 4. – С. 213-215.
10. І.І. Кожевникова. Соціальний, психолого-педагогічний, управлінський характер проблем у процесі формування культури навчальної діяльності молодших школярів /Кожевникова І.І.// Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр./ Ред. Т.І. Сущенко (відп. ред.) та інш. – Київ – Запоріжжя. – Вип. 19. – С. 190-192.
11. Кожевникова І.І. Технологічний підхід до формування культури навчальної діяльності молодших школярів./ Кожевникова І.І.// (Гуманізація навчально-виховного процесу: Збірник наукових праць. Випуск X). За загальною редакцією Л.Легенського та В. Сипченка. – Слов'янськ: Видавничий центр СДПІ, 2000. – С. 107-112.
12. Кожевникова І.І. Культура навчальної діяльності дітей як фактор підвищення ефективності навчання/ І.І. Кожевникова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Збірник наукових праць / Ред.кол.: Т.І. Сущенко (відп.ред.) та ін. – Київ-Запоріжжя. – Вип. 17, 2000. – С.218.
13. Кожевникова І.І. Діагностика процесу формування культури навчальної діяльності молодших школярів. /І.І.Кожевникова // Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова / Укл. П.В. Дмитренко, О.Л. Макаренко. – К.: НПУ. – Ч. 4. – С. 36-37.
14. Кожевникова І.І. Оцінка величини культууроємності навчання на уроках у початкових класах. / І.І. Кожевникова// (Наукові записки: збірник наукових статей Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова) Укл. П.В. Дмитренко, О.Л. Макаренко. – К.: НПУ, 2000. – Ч. 2. – С. 63-65.
15. Кожевникова І.І. Формування культури навчальної діяльності молодших школярів /І.І. Кожевникова// Гуманізація навчально-виховного процесу: Наук.-метод.зб. Вип. УП. За загальною ред. Легенського Г.І. та Сипченка В.І. - Слав'янськ: ІЗМН-СДПІ, 1999. – С.102.

References:

1. Apanasenko M.G. Esteticheskoe v didaktike kak komponent gumanizatsii estestvennyih distsiplin i istochnik tvorchestva/ Apanasenko M.G., Gashenko I.A. (Pedagogika ta psihologiya formuvannya tvorchoyi osobistosti: problemi i poshuki. Zb.nauk.pr./Redkol.:T.I.Suschenko (Vidp.red.)ta In. – KiYiv – Zaporlzhzhya.- Vip.17.- S.41.
2. Schukina G.I. Rol deyatelnosti v uchebnoy protsesse: Kn.dlya uchitelya / G.I. Schukina.- M.: Prosveschenie, 1986.-S.17.
3. Kozhevnikova I.I. Rezultati sotsiologichnogo opituvannya i anketuvannya dlity 1-3 klasiv na shlyahu formuvannya kulturi Yihnoyi navchalnoyi dlyalnosti/ I.I. Kozhevnikova (Teoretichni pitannya osvlti ta vihovannya: Zblrnik naukovih prats. Vipusk 11). Za zagalnoyu redaktsiEyu akademiKa APN UkraYini Evtuha M.B., ukladach – O.V. Mihaylichenko.-KiYiv: Vidavnicliy tsentr KDLU,2000.-S.143-146.
4. Rachenko I.P. NOTuchitelya/I.P.Rachenko.-M.:Prosveschenie,1982.-S.20-21.
5. Kozhevnikova I.I. Shlyahi formuvannya kulturi navchalnoyi dlyalnosti molodshih shkolyariv // Kozhevnikova I.I.(Problemi perehodu pochatkovoYi shkoli na novu strukturu i

zmlst navchannya)/Materlali VseukraYinskoYi naukovo-praktichnoYi konferentsiyi u m.Donetsku 2-3 listopada 2000 roku. – Donetsk:VAT “UkrNTEK”,2000.-S.133.

6. Kozhevnikova I.I. Didaktika kulturi navchalnoYi dlyalnosti molodshih shkolyariv / I.I.Kozhevnikova (Naukovi zapiski: Zbirnik naukovih statey Natsionalnogo pedagogichnogo unversitetu Im.M.P.Dragomanova (ukl.P.V.Dmitrenko,O.L.Makarenko.-K.:NPU,2000.-1.1).- S.45-51.

7. Hozyainov G.I. Pedagogicheskoe masterstvo prepodovatelya: Metod.posobie/ G.I. Hozyainov.- M.: Vyssh.shk. 1988.- S.58-59.

8. Savchenko O.Ya. Urok u pochatkovih klasah. / Navch.-metod.posibnik // O.Ya.Savchenko .- K.: Osvlta, 1993.- S.12-18.

9. I.I. Kozhevnikova. Kultura navchalnoYi dlyalnosti molodshih shkolyariv / / Kozhevnikova I.I.//Sotsializatsiya osobistosti: Zb. nauk. prats. – K.: NPU, 1999. Vipusk 4. – S. 213-215.

10. I.I. Kozhevnikova. Sotsialniy, psihologo-pedagogichniy, upravlnskiy karakter problem u protsesi formuvannya kulturi navchalnoYi dlyalnosti molodshih shkolyariv /Kozhevnikova I.I.// Pedagogika I psihologiya formuvannya tvorchoYi osobistosti: problemi I poshuki: Zb. nauk. pr./ Red. T.I. Suschenko (vidp. red.) ta Insh. – KiYiv – Zaporlzhzhya. – Vip. 19. – S. 190-192.

11. Kozhevnikova I.I. Tehnologichniy pldhd do formuvannya kulturi navchalnoYi dlyalnosti molodshih shkolyariv./ Kozhevnikova I.I.// (Gumanizatsiya navchalno-vihovnogo protsesu: Zbirnik naukovih prats. Vipusk H). Za zagalnoyu redaktsiEyu L.Lege-nkogo ta V. Sipchenka. – Slov'yansk: Vidavnichiy tsentr SDPI, 2000. – S. 107-112.

12. Kozhevnikova I.I. Kultura navchalnoYi dlyalnosti dltey yak faktor pldivschennya effektivnosti navchannya/ I.I. Kozhevnikova // Pedagogika I psihologiya formuvannya tvorchoYi osobistosti: problemi I poshuki: Zbirnik naukovih prats / Red.kol.: T.I. Suschenko (vidn.red.) ta In. – KiYiv-Zaporlzhzhya. – Vip. 17, 2000. – S.218.

13. Kozhevnikova I.I. Dlagnostika protsesu formuvannya kulturi navchalnoYi dlyalnosti molodshih shkolyariv. /I.I.Kozhevnikova // Naukovi zapiski: Zbirnik naukovih statey Natsionalnogo pedagogichnogo unversitetu Im. M.P. Dragomanova / Ukl. P.V. Dmitrenko, O.L. Makarenko. – K.: NPU. – Ch. 4. – S. 36-37.

14. Kozhevnikova I.I. Otsinka velichini kulturoEmkosti navchannya na urokah u pochatkovih klasah. / I.I. Kozhevnikova// (Naukovi zapiski: zbirnik naukovih statey Natsionalnogo pedagogichnogo unversitetu Im. M.P. Dragomanova) Ukl. P.V. Dmitrenko, O.L. Makarenko. – K.: NPU, 2000. – Ch. 2. – S. 63-65.

15. Kozhevnikova I.I. Formuvannya kulturi navchalnoYi dlyalnosti molodshih shkolyariv /I.I. Kozhevnikova// Gumanizatsiya navchalno-vihovnogo protsesu: Nauk.-metod.zb. Vip. UP. Za zagalnoyu red. Legenkogo G.I. ta Sipchenka V.I. - Slav'yansk: IZMN-SDPI, 1999. – S.102.

Кожевникова И.И. Теоретико-методологические и методические формирования культуры учебной деятельности младших школьников (конец статьи)

В статье раскрыты теоретико-методологические и методические основы процесса формирования культуры учебной деятельности младших школьников в составе рассмотрения проблемы формирования культуры, выявления сущности культуры, проверки состояния ее формирования в педагогической практике. Разработаны принципы и методики диагностирования состояния знаний, учений культуры учебной деятельности младших школьников.

Ключевые слова: культура учебной деятельности младших школьников; сущность культуры; состояния формирования культуры; педагогическая практика; принципы и направления формирования культуры; содержание и методики диагностирования.

Kozhevnikova I.I. Theoretical, methodological and methodical formatting of a culture of learning activity of younger schoolboys (the end)

Theoretical and methodological principles of the process of building a culture of learning activity of younger schoolchildren as part consideration of the problem of formation of culture, revealing the essence of culture, check the status of its formation in pedagogical practice are reveals in the article. The principles and methods of diagnosing the state of knowledge, the exercise of culture learning activity of younger schoolchildren are described.

Keywords: culture of learning activity of younger schoolchildren; essence of culture; condition of formation of culture; pedagogical practice; principles and directions of formation of culture; the content and methods of diagnosis.